

ДЖОВАНИ САРТОРИ

ТЕОРИЯ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

Извлечение

Изразът „демокрация“ има не само една описателна **или означителна, а също и една нормативна и мотивираща** функция. Това, че често е трудно да се срещне някакво ясно различаване на описание и предписание не прекъсва аналитичната им значимост. Това, че ден и нощ постепенно се преливат, не означава, че разликата между тях е само една от степените или (още по-лошо), че ден и нощ не са различни. Съответно проблемът на дефиницията на демокрацията е нещо двузначно, човек в известно отношение се нуждае от една описателна и една разпоредителна дефиниция. Едната не може да съществува без другата, но също и не може да бъде заменена от нея. Ако не искаме да се озовем на погрешен път, не бива да забравяме: а) че демократичният идеал не дефинира демократичната реалност и, обратно, че една реална демокрация не е и не може да бъде същата като една идеална; и б) че демокрацията се заражда и оформя от взаимните влияния между нейните идеали и нейната действителност, от подтика на една **задължителност** и съпротивата на едно **съществуване**.

1.3 Политически и други демокрации

Думата „demokratia“ се появява през 5.в. пр. Хр. и оттогава допреди около един век е била политическо понятие. Значи демокрацията е означавала *политическа демокрация*. Днес обаче се говори за демокрация също и в един неполитически или субполитически смисъл, в смисъл на социална (обществена) демокрация, индустриална демокрация и стопанска демокрация. Това са си съвсем оправдани значения, но те са и в значителна степен отговорни за бедствието на обърканата демокрация. Следователно е важно да се уточнят тези значения и още от самото начало да си изясним **какво отношение има неполитическата демокрация към политическата**.

Понятието на социалната или обществената демокрация – на демокрацията като едно състояние на обществото – може да се проследи назад във времето до Токвил (Alexis de Toqueville, 1805-1859, бел. прев.). Когато посетил Съединените Щати през 1831 г., той бил впечатлен от социалните предпоставки – преди всичко от равнопоставеността на социалния статус, нравите и навиците – на американската демокрация. Социалното равенство, което толкова впечатлило Токвил (както и повечето европейски посетители след него), е отразявала отчасти липсата на едно феодално минало, без съмнение обаче е изразявала и това, как „духът“ на демокрацията е бил пропит в цялото общество. Токвил оттам противопоставил демокрация и аристокрация и до 1848 г. разбирал демокрацията като едно обществено състояние, а не като политическа форма. След Токвил Брайс (Brace, бел. прев.) най-добре е формулирал идеята за демокрацията като идея за един етос и една форма на живеене, за едно общо състояние и стил на обществото. За Брайс американската демокрация се характеризирала чрез едно „равенство на взаимната ценност“, чрез един егалитарен етос, основаващ се на и изразяващ се чрез същата стойност, „която си приписват един на друг, чиито елементи биха могли да навлязат в него“. Една социална демокрация е съответно едно общество, чийто етнос изисква от своите членове да се разбират като обществено равни.

Обозначението „социална демокрация“ важи като изведена също и за мрежата на *първичните демокрации* – на малки общности и доброволни организации, – които могат да са жизнени в едно общество и така изграждат социалния гръбнак и инфраструктурата до политическа надстройка. Едно многогрупово общество, в което градивните групи са демократично структурирани, също **се нарича социална демокрация**. Обаче една социална демокрация (естествено без да се бърка с партийното име „социалдемокрация“) **е нещо съвсем различно от една „социалистическа демокрация“**. Обозначаващото за една социална демокрация не е само, че тя функционира на социалната плоскост, а много по-важна е спонтанността ѝ, която ѝ идва отвътре. От този ъгъл погледнато най-добре се познава извънполитическият характер на социалната демокрация и основанието за това, че тя е нещо съвсем различно от една **социалистическа демокрация, една политика, която бива натрапена от една социалистическа държава** на едно общество. Една социална демокрация идва отдолу, една социалистическа – отгоре. Социалната демокрация е на първо място една форма на живот, социалистическата е форма на управление.

Изразът *„индустиална демокрация“* е даден в края на 19. в. от Сидни и Беатрис Уеб (Sidney Webb, 1859-1947, & Beatrice Webb, 1858-1943; бел. прев.). Става въпрос в основни линии за демокрация в индустриалните предприятия. При това проектът на Уеб се разпростира от микродемокрациите на ниво предприятие до размера на една цялостна система на ориентирана към професионализма, „функционална“ представителност, значи от основната демокрация в индустрията до нивото на съответстваща на това политическа макродемокрация. „Но последващата теория и практика на индустриалната демокрация в нормалния случай премахвал надстройката на Уеб и се концентрирал върху предприятието като мястото на едно работническо самоуправление. Би могло да се каже, че индустриалната демокрация е едно пригаждане на гръцката директна демокрация към едно индустриално общество, в което членът на политическата общност, на „полиса“, е заменен с члена на стопанската общност, с работника на работното място. В последните десетилетия понятието на индустриалната демокрация бе наново формулирано и приложено във форма или на съвместно вземане на решения, или на югославското работническо самоуправление посредством работнически съвети. В първия случай работникът участва в управлението и с течение на времето също и в собствеността на предприятието; във втория става въпрос, както казва и обозначението, за едно самоуправление на произвеждащите в тяхната месторабота. Във всички случаи е също достатъчно ясно какво се има предвид под „индустиална демокрация“; могат да се фиксират точни значения.

Понятието на *стопанската демокрация* с противовес е многостранно и, в края на краищата, необхватно. Потокът на мисълта, водещ до него, е, разбира се, съвсем ясен и звучи по следния начин: понеже политическата демокрация в основни линии се ограничава до политическото и юридическото равенство и социалната демокрация визира равенството на социалния статус, следва, че при стопанската демокрация става дума за уравниловка на богатството. Тогава една първа дефиниция на стопанската демокрация би изглеждала така: една демокрация, чиято цел е преразпределянето на богатството и приравняването на стопанските възможности и отношения. При това разбиране стопанската демокрация може, разбира се, да е едно допълнение и просто едно разширение на политическата демокрация. Обаче „стопанска демокрация“ понякога се използва също и в едно от значенията на „индустиална демокрация“. Тогава се има предвид не толкова едно равно или приблизително равно разпределяне на богатството, колкото един работнически контрол върху стопанството. В такъв смисъл стопанската демокрация всъщност би била равенството на контрола над стопанската продукция.

Марксисткото разбиране за стопанската демокрация се отличава от двете току-що споменати. В марксистката литература стопанската демокрация не предполага никаква политическа демокрация – тя я избутва и заменя. Това заменяне е следствие от материалистическото историческо гледище и следващото от това отричане на автономията на политиката. Според марксисткото гледище политическата демокрация няма никаква собствена стойност и никаква собствена основа за съществуване, тъй като тя не е нищо повече от владетелския инструмент на експлоататора над експлоатираните. По-точно, политическата демокрация е една надстройка над капиталистическото и гражданското подтисничество и с това е обвързана с капиталистическата демокрация. И тогава? Когато капиталистическите и/или гражданските елементи са отстранени, какво ще стане тогава с другата съставна част, с „демокрацията“? Както по-долу ще разберем въз основа на съответните изказвания на Ленин, в условията на отмирането на политиката понятието за демокрация изчезва в една дебела мъгла. Щом политиката като такава е надстройка и действително реалното е стопанското, тогава пътят към комунизма води не към една политическа, а към една стопанска система. Накрая няма никаква нужда повече от някаква некапиталистическа демокрация, понеже вече няма каквато и да било политика. Накрая всъщност няма вече никаква „стопанска демокрация“, но **няма** нищо по-малко от една „комунистическа стопанска система“.

Нека обобщим: под социална и индустриална демокрация се разбират ясно видими структури, а при една неполитическа демокрация не става въпрос за проблема на демокрацията на политическата плоскост, на нивото на държавата и при нейното управление. В противовес на това днес „стопанската демокрация“ има една силна многозначност и прекалено широко значение. В един краен случай тя означава само някаква политика – да, една политика, следвана от политическата демокрация в рамките на нейните структури и начини на действие. В другия краен случай стопанската демокрация трябва да премахне и замести политическата – с което се превръща в едно вече неясно понятие.

Останем ли при ясно определените „други демокрации“, то може ясно да се отговори на въпроса за тяхното отношение към политическата демокрация: демокрацията в политически смисъл една „голяма“ или *макродемокрация*, обратно – демокрацията с център в групи и предприятия е „малка“ или *микродемокрация*. Това не означава нищо друго, освен че политическата демокрация – в този смисъл, в който е била разбрана през двадесет и петте столетия – е подчиняващата, *суверенна* демокрация, докато другите неизбежно са *подчинени* демокрации. Това смятам, че е едно просто отчитане на фактите. За човека може микродемокрацията да означава много, а макродемокрацията съвсем малко – това не променя нищо относно споменатата връзка. И тя води дотам, че подчинените форми нямат друг шанс, освен и напред да има демокрации и те да процъфтяват, щом подчиняващата форма – политическата общност – не е демокрация.

Никой, следователно, не оспорва значението на социалната демокрация като един жизнен извор на една политическа общност, както и това, че една първична, една основна демокрация е може би по-ценна от който и да било друг аспект на демокрацията. Също така човек може да счита стопанската уравниловка и индустриалната демокрация за по-важни от всичко друго. Факт е обаче, че политическата демокрация е *необходимо предварително условие*, необходимо средство за всяка демокрация или за всяка демократическа цел, която ни е присърце. Щом главната система, общата политическа система не е демократична, то социалната демокрация няма стойност, индустриалната демокрация е със слаба идентичност, а стопанското равенство е, може би, равенството на роби.

Оттук под „демокрация“, без по-тясно да се определя, се има предвид „политическа демокрация“, откъдето понятието за демокрация най-първо е политическо, поради което и тази книга ще се занимава в основни линии с демокрацията в политически смисъл. Основополагащото трябва и да стои на първо място – и политическата демокрация като метод или начин на поведение трябва да върви пред всички съдържателни постижения, които бихме изисквали от една демокрация. Наистина, „значението на демократическия политически метод лежи основно в неговите неполитически странични резултати“. Обаче „стоките“ предполагат апарата, метода, от който са произведени. Ние не трябва да обичаме апарата – но във всички случаи се нуждаем от него. Поради това критиката, според която значителната демократична теория се била занимавала *само* с политическата демокрация, е трудно разбираема и по мое мнение показва липса на идентичност. Относно всички големи теми като демокрацията човек никога не е казал достатъчно. Недостатъчността обаче не е грешка. Грешката е по-скоро при авторите, които дават прекалено недостатъчна преценка или съвсем не обръщат внимание на политическите предпоставки и предварителни условия на всеки вид демокрация, който искат да подкрепят.